

Bir bilgi dalı olarak etikten beklenebilecek olan insan olmaya, insanın değerine (ya da onuruna) zarar vermeden yaşamanın yolunu aydınlatması, bunun bilgisini ortaya koymasındır. Bundan ötesi tek tek kişilere, bizlere kalmaktadır.

Kaynakça

- Böll, Heinrich (1980). *Die verlorene Ehre der Katharina Blum*. Münih: dtv.
- Cohen, D. Eliot (der.) (1992). *Philosophical Issues in Journalism*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Haller, Michael (1991). "Die Journalisten und Ethikbedarf." *Medien-Ethik: Beschreibungen, Analysen, Konzepte für den deutschsprachigen Journalismus*. Michael Haller ve Helmut Holzhey (der.) içinde. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Hügli, Anton (1991). "Was haben die Medien mit Ethik zu tun?" *Medien-Ethik: Beschreibungen, Analysen, Konzepte für den deutschsprachigen Journalismus*. Michael Haller ve Helmut Holzhey (der.) içinde. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kuçuradi, Ioanna, (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Kuçuradi, Ioanna (1996). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, Ioanna (1998). "Miscelanea on 'Ethics and Contemporary Journalism'. *Emel Doğramacı'ya Armağan*, Büken vd. (der.) içinde. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 13-19.
- Merrill, John Calhoun (1974). *The Imperative of Freedom. A Philosophy of Journalistic Autonomy*. New York: Hastings House.
- Tepe, Harun (1998). "Bir Felsefe Disiplini Olarak Etik. 'Etik' Kavramı Tarihçesi ve Günümüzde Etik". *Doğu Batı Dergisi* 4: 9-24.
- Weischenberg Siegfried ve Hienztsch Ulrich, (1991). "Neuigkeit vom Fließband. Journalismus als soziales System." *Funkkolleg "Medien und Kommunikation"*, *Studienbrief* 8 içinde. Tübingen. 44-85.

Kitap Eleştirileri

Politikanın İletişimi İletişimin Politikası

Eser Köker (1998). Ankara: Vadi Yayınları, 173 sayfa.

Süleyman İrvan

Türkiye'de iletişim çalışmaları alanında eksikliği duyulan yayınların başında, temel kaynak olabilecek nitelikte bir siyasal iletişim kitabının bulunmaması gelmekteydi. Doktoradan hocam olan Eser Köker, uzun bir dönemin ürünü olan *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası* başlıklı kitabını yayımladı.

Kitap üç ana bölümden oluşmakta. İlk bölümde siyasal iletişim ya da Eser Köker'in tercihiyle politik iletişim tanımlanıyor, tartışılıyor. İkinci bölümde bir siyasal iletişim biçimi olarak politik konuşma ya da retorik tartışılıyor. Son bölümde de iletişim özgürlüğü kavramının tarihsel gelişimi irdeleniyor. Yani seçimlerde medyanın rolü, siyasal reklamcılık, siyasal habercilik gibi siyasal iletişim derilince hemen aklımıza ilk geliveren kavramlardan arınmış bir metinle karşı karşıyayız. Yazar elimizdeki metnin yabancı literatürde görmeye alışkın olduğumuz siyasal iletişim metinlerinden farklı olduğunu daha girişte bizlere hatırlatıyor: "Politik iletişimin, politikanın postmodern döneminde yaşadığı dönüşümlere koşut olarak bir teknik ya da teknikler toplamı olarak algılanmasını dayatan pazar koşulları, bu alanın kuramsal nesnesinin sahip olduğu tarihsel ve felsefi birikimden yalıtılma-

sı işlemine ivme kazandırmıştır. Burada politik iletişim kavramı etrafında sürdürülen tartışmalar aracılığıyla, bu birikimi günümüz şartlarında yeniden hatırlamak gereği vurgulanmak istenmiştir" (9-10). Siyasal iletişimin tecimsel iletişimden farklı bir iletişim biçimi olarak pratiğe dökülmesi Türkiye açısından belki yeni bir olgudur (Batmaz, 1999), ancak siyasal iletişim araştırmaları tarihine geri dönüp baktığımızda bu alanın kurucusu sayılanlar arasında adı geçen Paul Lazarsfeld'e de benzer eleştiriler yöneltilmiştir. Chaffee ve Hochheimer'e göre (1985), ilk siyasal iletişim araştırmalarının ardında yatan temel sayılıtlardan birisi şuydu: "Oy verme edimi pazardan ürün satın almakla eşdeğer olan bir tüketici kararı olarak görülüyordu. Bu sayılıtdan hareketle siyasal iletişim, seçmenlerin adaylara ilişkin kararlarını etkilemeye yönelik iletler ya da kampanyalar olarak tanımlanıyordu. Kısacası siyasal iletişim bir pazarlama fenomeni olarak görülüyordu."

Çalışmanın birinci bölümünde, kitabın adına da uygun olarak *iletişim politikası* ve *politikanın iletişimi* kavramları açıklanıyor. Yazar, iletişim politikalarının, hükümet ile yayıncılar ya da daha genel bir ifade kullanırsak medya sahipleri arasındaki ilişkilerin ve yönetilenlerin iletişim alanında üretilen politikalara verdikleri onayın söze dökülmesinin çerçevesi olarak anlaşılması gerektiğini söylüyor (15). Ancak iletişim politikalarının belirlenmesinde etkili olan dışsal etmenlere (örneğin siyasal

sistemin yapısının belirleyiciliğine) örtük biçimde değiniliyor. "Türkiye'de... toplumsal grupların ve aktörlerin kolektif güç kullanımı önündeki barikatların çokluğu hem hedef programların oluşumunu engellemiş hem de bu programların merkezi iktidar tarafından kontrol ve denetimini mümkün kılmıştır" (19).

Yazar, politik iletişim kavramı çerçevesinde iki temel yönelimden söz etmektedir. Bu yönelimlerden ilki politik iletişimi "politik meşruiyetin sağlanmasının harcı" olarak saptamaktadır. Yazara göre, politik iletişime yönelik akademik ilgi politikanın bilimselleşmesi sürecinde artmıştır. Bu eşzamanlılığın altında yatan temel neden, politikanın bilimselleşmesi sürecinde sürekli yeni uzmanlık alanları yaratılması ve bu alanların akademik alana taşınarak bilimsellik iddialarının çoğaltılmasıdır. Yazar bu saptamasına kanıt olarak 1940'lı yıllardan itibaren kamuoyunun yeniden tanımlanması sürecini göstermektedir.

İkinci yönelimi, politik iletişimi disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak inşa etme girişimleri oluşturmaktadır. Tarihsel süreç bakımından politik iletişim çalışmaları irdelendiğinde bu çalışma alanının farklı disiplinlerden beslendiğini görmekteyiz. Daha çok davranışçı paradigma içinde şekillenen politik iletişim, paradigmanın da doğası gereği bireylerin siyasal davranışlarını kendisine temel aldı. Ancak bu ilk araştırmalarda toplumsal olgularla bilimsel etkinlik arasında yeterince güçlü bağlar kurulamadığı düşüncesinden hareketle tıpkı doğa bilimlerindeki yöntem benzer şekilde bu alan için geçerli olabilecek bir üst yöntem arayışına girildi. Bu arayış kendisini daha çok araştırma tekniklerinin geliştirilmesinde gösterdi ve politik iletişim modelleri geliştirildi. Lazarsfeld ve arkadaşlarının modeller bağlamında gerçekleştirdikleri politik araştırmalar aracılığıyla yurttaşların politikaya karşı ilgisizliği keşfedildi. Bu keşif sonucunda bilimsel tekniklerin geliştirilmesine yönelik çabalara demokratik değerlerin pekiştirilmesi için yol gös-

terme görevi de eklendi. Yazar bu bağlamda sistem yaklaşımının katkılarına değinmektedir. Sistem yaklaşımının kurucularından birisi olan Gabriel Almond politik sistemi "az ya da çok meşru fiziksel güç kullanma ya da kullanma tehdidi aracılığıyla hem kendi içindeki topluluklara hem de diğer toplumlara karşılık olarak bütünleştirme ve uyumlu kılma işlevlerini yerine getiren ve bütün toplumlarda bulunabilecek bir etkileşimler sistemi" olarak tanımladı ve bu sistemde asli işlevlerin iletişim aracılığıyla gerçekleştiğini belirtti (36). Dolayısıyla iletişim sistemlerini asıl belirleyenin politik sistem olduğunun altı çizildi. Bu çerçevede farklı politik sistemlerdeki iletişim yapılarını irdeleyen karşılaştırmalı çalışmalar gerçekleştirildi. Doğal olarak, modernleşme kuramları, kendilerine Batı'yı hedef alan toplumların gelişmesinde iletişim araçlarının rolünü vurguladı.

Köker, politik iletişim alanında eleştirel yaklaşımların bakış açılarını da irdelemektedir. Bu bağlamda, eleştirel yaklaşımların kökeni sayılan Frankfurt Okulu'nun "kültür endüstrisi" kavramı çerçevesinde geliştirdiği argümanlara değinmek gerekmektedir. Kültür endüstrisi, kültürel ürün üretiminin standartlaşmasını, farklılıkların silikleştirilmesini ya da marjinalleştirilmesini, tanıtım ve dağıtım etkinliklerinin rasyonel biçimde örgütlenmesini ifade eden bir kavramdır. Kültür endüstrisi, insanların ortak aklının ortaya çıkmasını engellemekte ve sıradan insanların gündelik yaşamındaki engellenişlerini farketmeleri önünde engeller oluşturmaktadır (47). Ancak Frankfurt Okulu'nun topluma, kültüre ve bireye yönelik çözümleri uzun bir zaman akademinin kıyısında kaldı. Yeniden değer kazanması için toplumsal hareketlerin geliştiği 1960'lı yılları beklemek gerekti. 1968 öğrenci hareketleri ile başlayan yeni süreçte, politik olana ilişkin tanımlamalar değişti. Medyanın iktidar ilişkilerindeki rolü sorgulanmaya başlandı. Toplumsal muhalefet hareketlerinin akademinin içine sızmasıyla birlikte yeni çalışma alanları gelişti ve politik iletişim de bu yeni çalışma alanlarında kendisine

yer açtı. Örneğin kadın hareketinden beslenen kadın çalışmaları, kadın-politika ilişkilerini sorgulayarak, gündelik yaşamdaki politik iletişim örüntülerinin gerçekleştirilme biçimlerine ilişkin bilgiler üretti. Böylece politika kavramı eleştirel bakış açısı içinde yeniden tanımlandı. Bu yaklaşımlar politikayı, seçilmişlerin etkileşim alanı olarak sınırlandırmak yerine, farklı toplumsal sınıflar ve etnik kökenlerden kadın ve erkeklerin gündelik yaşamlarında yer kaplayan bir etkinlik türü olarak görmeye başladı. Buna çevrenin merkeze taşınması veya kişesel olanın politikleştirilmesi süreci de diyebiliriz.

Eser Köker'e göre, toplumsal muhalefetin akademik çevreye dahil olma aşamasında Marksist bakış açıları da yeni akademik örgütlenme içinde kendilerine yer buldular. Bu durum, politik iletişim çalışmalarını iki açıdan etkiledi. İlk olarak, iletişim kurumlarının ekonomi politikası üzerinde çalışmalar çoğaldı. İkinci olarak da iletişim çalışmalarını içinde kıyıda kalan eleştirel kuram, "ana akım" yaklaşımlarına ciddi bir alternatif olarak ortaya çıktı.

Köker kitapta, Frankfurt Okulu'nun son dönem temsilcilerinden Habermas'ın katkılarını da irdelemektedir. Toplumsal ilişkileri anlamada "iletişimsel eylem" in önemine dikkat çeken Habermas, iktidar ilişkilerinin iletişimsel eylem içinde şekillendiğini belirtmektedir. Ancak, kapitalizm sürecinde oluşan yeni kontrol mekanizmaları, yeni iktidar biçimleri yaratmış ve insani iletişimin imkanlarını sınırlandırmıştır. "Modern kapitalizmde, birarada yaşamak zorunda kalan insanlar için, mekansal ve zamansal kısıtlamaları kaldırarak, geniş katımlı bir müzakereye imkan veren kitle iletişim araçları, yeni kamusal birliktelik biçimleri ya da iletişim biçimleri yaratma potansiyeline sahiptir." Ancak kapitalist örgütlenme içinde kitle iletişim araçları yeni kamusal ilişkiler oluşturma yerine özel çıkarlarla eklenmiş ve sonuçta ortak konuşabilirlik potansiyelini ortadan kaldırmıştır (64). Onsekizinci

yüzyılda burjuva kamusal alanının yaratılmasıyla yaklaşılacak ideal konuşma durumlarını yeniden yaratılabilmek için, tahrip edilmemiş iletişime ve özel çıkarlardan koparılmış iletişim araçlarına gereksinim vardır.

Yazar, kültürel çalışmaların katkılarını da başka bir başlık altında ele almaktadır. Kültürel çalışmalar, ana akım politik iletişim çalışmalarının gözardı ettiği iktidar, ideoloji ve hegemonya kavramlarını çözümlerinin en önemli kavramları haline getirerek, medyanın konumunu tartışmaya açmıştır. Kültürel çalışmaların ilgi odaklarından biri de anlam üretimidir. Yazara göre, kültürel çalışmaların politika ve iletişimi kavrama biçimini ana akımdan farklılaştıran asıl unsur, "modern kapitalist toplumlarda gündelik yaşam pratiklerinin tümüne yayılmış baskı ve tahakküme karşı direnme bilgisini ortaya çıkartabilmek isteğidir" (80).

Kitabın ikinci bölümü, "politik iletişim formu olarak politik konuşma"yı irdelemektedir. Bu bölümde, politik konuşmanın antik ve modern dönemde aldığı biçimler ele alınmaktadır. Antik dönemin politik konuşmaya yüklediği anlamı Aristoteles'in retorik konusundaki görüşleri bağlamında inceleyen yazar, bu dönemde politik konuşmanın, politika yapmanın dolayimsız aracı olarak anlaşıldığını söyler. Aristoteles, politika yapma tarzının dolayimsız aracı olan konuşma halini politikanın kendisi olarak tanımlar ve politik olan ile iletişimsel olanın birliğine gönderme yapar. Toplumun ortak iyilerini tasarlayabilmelerinin tek yolunun, iknaya dayalı konuşma tekniklerinin geliştirilmesi olduğunu söyler. Ancak modern dönemde politik konuşma biçim ve içerik değiştirmiştir. Politik konuşma, politika yapmadan ayrılmıştır. Bu süreçte, konuşma ayrıcalığına sahip olanlar, konuşamayanların deneyimlerini de biçimlendirmeye başlamıştır. Modern dönemde politik konuşma ya da retorik "çoşku" hareketine geçiren, duygulara seslenen" söz oyunlarına dayalı bir sanat olarak algılanmaya başlanmıştır. Ancak, modern dönemin baş-

langıcında ideal duruma yaklaşan bir politik konuşma ortamından da söz etmek gerekir. Yazar, Richard Sennett'ten yararlanarak, modern dönemin başlangıcında politik konuşmanın özelliklerini şöyle sıralamaktadır: modern kamusal toplulukların konuşmaları enformasyon ağırlıklıdır. Konuşmalar, bilgi alışverişini gerçekleştirmek üzere kişiler arasında sürerken, enformasyon aracı olarak dergi ve gazeteler taşıyıcı bir rol üstlenirler. Gazeteler ve dergiler, kamusal konuşmaları diyaloglar biçiminde yayımlarlar. Bu diyaloglar kamusal konuşmayı besler; modern kamusal konuşmalar özel şahıslar arasında, gündelik yaşam ve toplumsal farklılık deneyimlerinin aracılık ettiği tartışmaya dayalıdır; modern kamusal toplulukların konuşmaları, politik topluluk içinde ilkesel olarak herkeşe açıktır (98). Bu dönem, burjuva kamusal alanının ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde taraflılık ve eleştirelilik politik konuşmanın en önemli belirleyicileridir. Ne var ki, 19. yüzyıldan itibaren kapitalizmin kamusal alanı sömürgeleştirilmesi sonucu politik konuşma da nitelik değiştirmiştir. Konuşma artık politikanın kendisi olmaktan çıkmış, bir iş kolu bir meslek haline gelmiştir. Özellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan uzmanlar, politikanın nasıl sürdürülmesi gerektiğine ilişkin politikacılara akıl hocalığı yapmaya başlamışlardır. Artık ne söylendiği değil, nasıl söylendiği daha önemli hale gelmiştir. Peki modern dönemde ideal konuşma durumlarından hiç söz edilemez mi? Bu soruya yazar, her şeyden önce, "tarafın etkin katılımını içeren, fakat genel bir kamuya, politik olarak hareket edebilme kabiliyetine sahip olma biçimleri tartışmalı olan kısmi politik konuşma adacıkları"nın varlığından söz ederek yanıt veriyor. Bu adacıklar, diğerlerinin konuşmasına izin vermediği için baskıcı bir niteliğe bürünen mevcut politik örgütlenmelerin tüm kuşatmalarına rağmen varlıklarını sürdürebilmekte dirlir (114).

Çalışmanın üçüncü bölümünde basın ve iletişim özgürlüğünün tarihsel süreci irdelenmektedir. Onyedinci ve 18. yüzyılda başlayan basın özgürlü-

ğü mücadelesinde bu özgürlüğün doğal haklar temelinde savunulduğunu söyleyen yazar, devletin keyfi uygulamalarının sınırlandırılması gereği üzerinde bir mutabakat oluştuğunu belirtir. Yazar'a göre, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren basın kendisini meşrulaştırma düzeneklerini, özgür bilgi akışının gerçekleştirilmesi, keyfi iktidarların sınırlandırılması ve kamu yararının çoğaltılması üzerine kurmuştur. Ancak, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, basın tekniklerinin gelişmesi sonucunda basının daha fazla sermaye gerektiren bir etkinlik alanı haline gelmesiyle basın özel çıkarların güdümüne girmiştir. Böylece basın özgürlüğü, basın araçlarına sahip olanların özgürlüğü şeklinde anlaşılmaya başlamıştır.

Yazar günümüzde artık *basın özgürlüğünün değil, iletişim özgürlüğünün* tartışmaların odak noktası haline geldiğini belirtiyor. Çünkü artık medyayı merkeze almayan yaklaşımlar revaçtadır. Dahası, basın özgürlüğü konuşma özgürlüğünü, iletişim özgürlüğü ise görüşlerini ya da kanaatlerini ifade etme özgürlüğünü ön plana çıkarmaktadır. Görüş ve kanaatleri ifade etme özgürlüğüne vurgu, farklı bir iletişim kavrayışını da beraberinde getirmektedir. "İletişim, yaşamın tüm alanlarında yurttaşların görüş ve kanaatlerini birbirlerine aktarması ve onları yayma imkanlarında eşit şansa sahip olma olanakları aracılığıyla tanımlanmış, bir politik toplulukta yaşayan bütün yurttaşların yaşamın bütün alanlarında iletişim süreçlerini düzenleme yeteneklerinin geliştirilmesiyle temellendirilmiştir. Böylelikle basın özgürlüğü, sivil ve politik hak ve özgürlükler içinde düşünülürken, iletişim özgürlüğü, bir sosyal hak olarak karşılık bulmuş"tur (146).

Yazar sonuç bölümünde, Türkiye'deki politik iletişim araştırmalarının ve iletişim özgürlüğüne ilişkin tartışmaların durumunu genel hatlarıyla irdelenmektedir. Türkiye'deki politik iletişim araştırmalarının, politika biliminin ilgileri çerçevesinde şekillendiğini söyleyen yazar, "politika biliminin iletişime araçsal bakışını politik iletişime devret-

mesi, iletişimsel eylemin ve konum alışların toplumsallığının dile getirilmesine izin vermemiştir" demektedir. Çalışmalarda temel sorun, bir politik toplulukta farklı olan görüşlerin ortak biraraya geliş biçimleri ve biraraya gelmenin önündeki engellerin kaldırılması şeklinde tanımlanmak yerine, politik iktidarın inşasına yurttaşların sınırlı katılımı ve bu katılımın engellenmesi olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'de iletişim özgürlüğü mücadelelerinin toplumsal tarihinin yazımında önemli boşluklar olduğunu belirten yazar, basın özgürlüğü tartışmalarında toplumsalı oluşturan tüm tarafların konuşma ve eylem biçimleri üzerine yeterince bilgi biriktirilmemiş olmasının, politik iletişim çalışmalarını bütünüyle engelleyici bir kavramsal çerçevenin oluşturulmasını engellediğini öne sürmektedir. Yazara göre, tarihten sosyolojiye, politika biliminden felsefeye kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yer alan araştırmaların içerdiği bilgi ve yorumlar biraraya getirilerek, Türkiye'de kamusal alanın ortaya konulmasıyla, politik iletişim çalışmalarının toplumsal-tarihsel temeli ortaya çıkartılabilir. "Böyle bir kavrayış, iletişimsel eylemi yalnızca anlamaya varmak amacıyla girişilen bir dizi davranış biçimi olarak değil, yaşam alanının tümüne yayılmış, birbirini anlama, ortak hareket edebilme kabiliyeti ve ortak bir akıl yaratma girişimi olarak tanımlayıp merkeze almayı gerektirir" (161).

Kendisini iletişimci gören herkesin mutlaka okuması gereken bu çalışmayı bizlere kazandırarak, Türkiye'deki iletişim çalışmaları alanındaki kırsılığın giderilmesine bir ölçüde katkıda bulunduğu ve bizi "yaptıklarımızı sorgulamaya ittiği" için Eser Köker hocama teşekkür etmek isterim. Son sözü izninizle Ümit Atabek'in bir saptaması aracılığıyla söylemek istiyorum: "Aristo'nun *Retorik*'inin temel bir siyasal iletişim başyapıtı olduğu konusundaki mutabakatın, retorik'in siyasal iletişimin özünü oluşturduğu şeklindeki bir mutabakata dönüşmediğini ve siyasal iletişim çalışmalarında re-

torik'in bir alt başlıktan öteye geçmediğini görüyoruz. Retorik, sanki siyasal iletişim kavramının işaret ettiği pratikte yutulmuş ve antik gücünü bir daha hiç kazanamayacakmış gibi sadece dar bir akademik ilgiye mazhar bir kavram olarak haksızlığa uğramıştır... Belki de retorik'in içine düştüğü bu acıklı durumu, Ellul'un taş devrinden bu yana insanlığın geçirdiği en önemli mutasyon diye adlandırdığı ve sözün görüntüye mağlubiyetine neden olan görme ve işitme arasındaki dengenin görme lehine bozulmasına bağlayabiliriz" (Atabek: 1999: 8).

Kaynakça

- Atabek, Ümit (1999). "Akademik İlgi Alanı Olarak Siyasal İletişim," *İletişim*, 99/3.
- Batmaz, Veysel (1999). "Türkiye'de Siyasal İletişim," *İletişim*, 99/3.
- Chaffee, Steven H. ve John L. Hochheimer (1985). "The Beginnings of Political Communication Research in the United States: Origins of the Limited Effects Model," *Mass Communication Review Yearbook*, cilt 5.